

Hanna Kurowska
Uniwersytet Zielonogórski
ORCID: 0000-0002-8885-6449

ŚWIADCZENIA LECZNICZE UBEZPIECZALNI SPOŁECZNEJ W ZIELONEJ GÓRZE W LATACH 1945-1950

Ubezpieczalnie społeczne to jeden z sektorów służby zdrowia, który w powojennej Polsce istniał przez bardzo krótki czas. Dziś to właściwie zapomniana forma opieki zdrowotnej oferowanej osobom ubezpieczonym i dlatego warta przypomnienia¹. Na ziemiach zachodniej Polski ubezpieczalnie społeczne powstały dopiero w drugiej połowie 1945 roku, a krótki zarys ich historii i organizację w latach 1945-1950 zaprezentowano w artykule poświęconym historii ubezpieczalni w Gorzowie Wielkopolskim². Artykuł skupi się na działalności jednej z 14 ubezpieczalni powołanych na tzw. Ziemiach Odzyskanych, a mianowicie Ubezpieczalni Społecznej (dalej: US) w Zielonej Górze³. Cezura czasowa wyznaczona jest przez czas jej działalności, w 1950 roku została zlikwidowana na mocy ustawy znoszącej ubezpieczalnie społeczne w Polsce⁴. Problem ten nie doczekał się opracowania, a celem artykułu będzie przedstawienie podstaw prawnych działania tej instytucji i jej struktury organizacyjnej w obszarze świadczeń leczniczych, zakresu działań oraz ukazanie roli lekarza domowego i lekarza specjalisty w otwartej opiece zdrowotnej. Analizę działalności leczniczej zielonogórskiej US przeprowadzono na podstawie materiałów archiwalnych znajdujących się przede wszystkim w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze. Wykorzystano także akty normatywne regulujące organizację i funkcjonowanie ubezpieczalni oraz artykuły z ówczesnej prasy codziennej i specjalistycznej.

¹ Historię ubezpieczalni społecznych w Polsce opracowała J. Sadowska w monografii *Świadczenia lecznicze w Ubezpieczalniach Społecznych w Polsce (1933-1951)*, Łódź 2006. Ponadto należy wymienić publikację *Rozwój ubezpieczeń społecznych w Polsce*, pod redakcją C. Jackowiaka (Warszawa 1991). ZUS opracował własną publikację *Rzeczpospolita ubezpieczonych. Historia ubezpieczeń społecznych w Polsce*, której autorem jest M. Lewandowska (*Rzeczpospolita ubezpieczonych. Historia ubezpieczeń społecznych w Polsce*, Warszawa 2017). Powstało także kilka artykułów, również odnoszących się do ogólnopolskich kwestii.

² H. Kurowska, *Działalność lecznicza ubezpieczalni społecznej w Gorzowie Wielkopolskim w latach 1945-1950*, „Studia Zachodnie” 2025, 24 [w druku].

³ Zarys działalności ubezpieczalni w Zielonej Górze przedstawił Z. Bujkiewicz, *Pierwsi lekarze 1945-1950*, „Pionierzy. Czasopismo Społeczno-Historyczne” 1996, nr 1, s. 22.

⁴ *Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych*, „Dziennik Ustaw” (dalej: Dz.U.) 1950, Nr 36, poz. 333.

Ubezpieczalnie społeczne w Polsce powstały w 1933 roku w miejsce zlikwidowanych Kas Chorych i w dużym uproszczeniu miały za zadanie objąć opieką medyczną oraz finansową osoby podlegające ubezpieczeniu⁵. Te autonomiczne jednostki organizacyjne, wyposażone w osobowość prawną i całkowitą odrębność finansową, świadczyły usługi swoim członkom i ich rodzinom na terenie obejmującym swoim zasięgiem kilka powiatów⁶. Ubezpieczalnie poza działalnością leczniczą zajmowały się prowadzeniem ewidencji osób ubezpieczonych, określały wymiar, pobór i podział składek należnych z tytułu wszystkich ubezpieczeń i Funduszu Pracy, a także orzekaniem, przyjmowaniem wniosków i roszczeń o świadczenie z tytułu ubezpieczenia, badały uprawnienia i wypłacały świadczenia.

Organizacja US na tzw. Ziemiach Odzyskanych rozpoczęła się w drugiej połowie 1945 roku i w odróżnieniu od Polski centralnej, uruchamiane były od podstaw, przejmując zobowiązania niemieckich instytucji ubezpieczeniowych (kas chorych), a także ich prawa majątkowe na mocy dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich⁷. Tworzenie struktur administracji ubezpieczalni społecznych trwało tutaj do 1946 roku⁸, na ich czele stanęli powołani przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej komisarze organizacyjni. Ubezpieczalnie powstawały najczęściej w miejscowościach, gdzie dawniej działały niemieckie kasy chorych, a zadaniem komisarzy było podjęcie w porozumieniu z władzą nadzorczą i instytucjami bezpośrednio współdziałającymi „wstępnych czynności organizacyjnych, nadanie im właściwego kierunku, czuwanie nad postępem prac i uruchomienie poszczególnych instytucji, a wreszcie bezpośredni nadzór w początkowym okresie ich działalności”⁹. Tam, gdzie to było możliwe, organizowano tę instytucję w dawnym obiekcie kas chorych, zatrudniano pracowników fachowych, ale o tych nie było łatwo na tym terenie, więc w celu ułatwienia poszukiwania personelu, poddano ewidencji pracowników ubezpieczalni z dawnych kresów wschodnich i chętnych wysyłało na zachód kraju¹⁰.

Większość ubezpieczalni w Polsce rozpoczęła działalność w 1945 roku, więc dekretem z 8 stycznia 1946 roku doszło do ich unifikacji pod względem prawnym¹¹.

⁵ Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym, Dz.U. 1933, Nr 51, poz. 396.

⁶ P. Makarzec, *Kształtowanie się Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jako podmiotu ubezpieczeń społecznych w Polsce*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania” 2017, t. 9, nr 2, s. 15.

⁷ Dekret z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich, Dz.U. 1946, Nr 13, poz. 87; Z. Cybulski, *Nakłady gospodarcze instytucji ubezpieczeń społecznych na Ziemiach Odzyskanych*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” (dalej: PUS) 1948, nr 7, s. 6.

⁸ Najpóźniej powstały ubezpieczalnie na Dolnym Śląsku. W. Bujarski, *Organizacja ubezpieczeń społecznych na Ziemiach Odzyskanych*, PUS 1948, nr 7, s. 2. Por. T. Gleixner, W. Zbierański, *Rozwój ubezpieczenia chorobowego na Ziemiach Odzyskanych*, PUS 1948, nr 7, s. 13.

⁹ W. Bujarski, *op. cit.*, s. 2.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Dekret z dnia 8 stycznia 1946 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej niektórych przepisów ustawodawstwa pracy na cały obszar Państwa Polskiego, Dz.U. 1946, nr 4, poz. 30. Por. *Sprawozdanie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych za lata 1945-1947*, Warszawa 1949, s. 22.

Kolejnym ważnym aktem normatywnym było zarządzenie Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej (dalej: MPiOS) z 29 kwietnia 1947 roku wprowadzające nowy podział terytorialny okręgów ubezpieczalni społecznych¹². Kolejne akty prawne modyfikowały ustawę z 1933 roku, m.in. powiększając grono osób podlegających ubezpieczeniom chorobowym i macierzyńskim, czy likwidując dopłaty do porad lekarskich.

Kiedy okres odbudowy i organizacji ubezpieczalni w Polsce zakończył się, polepszyło się zaplecze materialne placówek leczniczych, a w związku ze spodziewaną rosnącą liczbą absolwentów kierunków medycznych zakładano zwiększenie personelu medycznego instytucji, wypracowane z mozołem strukturę i infrastrukturę przejęło (w uproszczeniu) państwo. Na mocy artykułu 11 ustawy z 20 lipca 1950 roku ubezpieczalnie społeczne zostały zlikwidowane, a majątek przejął ZUS. Ten związany z działalnością leczniczą przejął ZUS tylko do czasu przekazania go powołanemu tego samego dnia Zakładowi Lecznictwa Pracowniczego (ZLP)¹³. Los zakładu był jeszcze krótszy, zniesiono go już po roku, a jego lecznice stały się własnością państwa¹⁴.

Powstanie i organizacja Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze

Przyczynkiem do powstania Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze stanowił Reskrypt Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dnia 16 lipca 1945 roku (Nr 724/UK/45) o przystąpieniu do organizowania ubezpieczeń społecznych na terenie ziem dołączonych do województwa poznańskiego. Resort wyznaczył na komisarza organizacyjnego na obszarze Ziemi Lubuskiej¹⁵ Gracjana Daszkiewicza (1906-1985), który był jednocześnie dyrektorem Ubezpieczalni Społecznej w Poznaniu. Wyjechał on z personelem pod koniec lipca 1945 roku na nowe tereny, gdzie zabezpieczono i objęto w posiadanie majątek poniemieckich Kas Chorych. Na miejscu wyznaczono dwa oddziały US w Poznaniu z siedzibami w Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze. Komisarz po zabezpieczeniu majątku, 6 sierpnia 1945 roku, powierzył Tomaszowi Winklarzowi, pracownikowi US w Poznaniu, zadanie kontynuowania prac.

Okres organizacji (od podstaw) ubezpieczalni na Ziemi Lubuskiej był krótki, już pod koniec sierpnia uruchomiono ubezpieczalnię w Gorzowie Wielkopolskim¹⁶,

¹² *Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 29 kwietnia 1947 r. w sprawie ustalenia okręgów i siedzib ubezpieczalni społecznych*, Dz.U. 1947, Nr 38, poz. 187.

¹³ *Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o Zakładzie Lecznictwa Pracowniczego*, Dz.U. 1950, Nr 36, poz. 334. Zakłady Lecznictwa Pracowniczego podlegały Ministrowi Zdrowia i miały na celu organizowanie oraz wykonywanie opieki nad zdrowiem pracowników i ich rodzin.

¹⁴ *Ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. o włączeniu organizacji lecznictwa pracowniczego do państwowej administracji służby zdrowia*, Dz.U. 1951, Nr 67, poz. 466.

¹⁵ Ziemią Lubuską nazwano 14 powiatów włączonych w 1945 r. do woj. poznańskiego.

¹⁶ Więcej na ten temat: H. Kurowska, *Działalność lecznicza...*

niedługo później, bo na początku października 1945 roku w Zielonej Górze. Zasięg ich działania określił komunikat US w Poznaniu z 2 października tego roku. Oddział US w Zielonej Górze objął powiaty: gubiński, krośnieński, świebodziński oraz zielonogórski¹⁷, a po reorganizacji terytorialnej ubezpieczalni w Polsce 1 lipca 1947 roku został powiększony o dwa powiaty na południu: koźuchowski i żarski, które administracyjnie należały do województwa wrocławskiego i podlegały wcześniej Ubezpieczalni Społecznej w Legnicy¹⁸.

Zielonogórska ubezpieczalnia w skali kraju z terytorium obejmującym około 5 tys. km² była w końcu 1947 roku średniej wielkości placówką¹⁹. Pod względem organizacji lecznictwa podlegający jej obszar podzielono na trzy, a później pięć obwodów lekarskich, na czele których stali lekarze obwodowi pełniący równocześnie funkcje lekarzy komisji lekarskich. Do kolejnej zmiany w organizacji zielonogórskiej ubezpieczalni doszło w październiku 1949 roku, kiedy to przejęła ona Ekspozyturę Spółki Brackiej w Wałbrzychu z siedzibą w Żarach²⁰. Przejęciu uległo kilka ambulatoriów spółki na terenie kopalń w powiecie żarskim. Stan ten utrzymał się do 1950 roku, choć w 1949 roku planowano powołanie piątego obwodu obejmującego powiaty gubiński i krośnieński, ale nie udało się to z powodu znacznego braku lekarzy w tych powiatach.

Organem wykonawczym każdej instytucji była Dyrekcja US, czyli dyrektor, lekarz naczelny oraz wicedyrektor. Zwierzchni nadzór nad US sprawował resort opieki społecznej, a bezpośredni nadzór Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie. Oddział w Zielonej Górze rozpoczął działalność 10 października 1945 roku²¹. Komisarz organizacyjny z nowym rokiem powołał na stanowisko p.o. kierownika oddziału w Zielonej Górze mgr Kazimierza Małeckiego (1909-1972), który miał prawo zatrudniania pracowników fizycznych we własnym zakresie²². Dopiero 24 maja 1947 roku komisarz powołał na wakujące stanowisko wicedyrektora Józefa Markiewicza (1903-1984)²³.

¹⁷ Pierwsze wykazy wskazywały w zasięgu działania US w Zielonej Górze także powiat sulechowski, ale ten nie powstał. Obszar ten znalazł się w obrębie powiatu świebodzińskiego.

¹⁸ *Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 29 kwietnia 1947 r. w sprawie ustalenia okręgów i siedzib ubezpieczalni społecznych*, Dz.U. 1947, Nr 38, poz. 187.

¹⁹ Z powstałych na poniemieckich ziemiach ubezpieczalni największy zasięg miały ubezpieczalnie w Szczecinie i Olsztynie (niemal 20 tys. km²).

²⁰ Spółka Bracka w Wałbrzychu powstała pod koniec 1945 r. i zrzeszała pracowników zatrudnionych w górnictwie na Dolnym Śląsku w zakresie ubezpieczenia na wypadek choroby.

²¹ *Komunikat Ubezpieczalni Społecznej w Poznaniu z dnia 2 października 1945 r. o organizacji Oddziałów Ubezpieczalni na terenach, przyłączonych do Województwa Poznańskiego*, „Poznański Dziennik Wojewódzki” 1945, nr 10, poz. 76, s. 202.

²² Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: APZG), Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Zielonej Górze (dalej: ZUS ZG), sygn. 81, Zarządzenia nr 10 i 11 Komisarza Organizacyjnego, s. 3-4.

²³ *Ibidem*, Zarządzenia nr 83 Komisarza Organizacyjnego, s. 53. Zob. J. Dobosz, *Józef Markiewicz (1903-1984). Działacz kulturalny i sportowy*, [w:] *Znani Zielonogórzanie XIX i XX wieku*, cz. 1, red. H. Szczegółka, Zielona Góra 1996, s. 129-132. Markiewicz w latach pięćdziesiątych był dyrektorem ZUS w Zielonej Górze.

Budynek Ubezpieczalni Społecznej przy ul. Szerokiej w Zielonej Górze. Stan w 1978 r. (wyburzony wkrótce w związku z tworzeniem al. Konstytucji 3 Maja, dziś w tym miejscu znajduje się skrzyżowanie przy Planetarium „Wenus”)

Źródło: Zbigniew Rajche, <https://fotopolska.eu/343545,foto.html?o=b84057> [data dostępu: 14.11.2023].

Sprawy lecznictwa należały z kolei do lekarza administracyjnego przemianowanego wkrótce na lekarza naczelnego stojącego na czele Sekcji Lecznictwa, a od 1946 roku Wydziału Lecznictwa US. Już 1 października 1945 roku komisarz Daszkiewicz powołał na stanowisko lekarza administracyjnego dr Kazimierza Krajewskiego (1911-1991), który jednak 28 lutego 1946 roku zwolnił się na własne życzenie²⁴. W jego miejsce 20 marca powołano dra Mariana Mielnika (1908-1980)²⁵.

Lekarz administracyjny przyjmował pacjentów codziennie przez dwie godziny w budynku US przy ul. Szerokiej 4-6 (od 1947 r. ul. Sikorskiego)²⁶. W 1948 roku godziny urzędowania wydłużono do pięciu, a na wniosek nowego zarządu na początku 1949 roku do siedmiu oraz dodano pięciogodzinny dyżur w soboty. Ponadto z innymi pracownikami ubezpieczalni brał udział m.in. w odprawach władz powiatowych²⁷.

²⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 81, Zarządzenie nr II Komisarza Organizacyjnego, s. 3. K. Krajewski był wcześniej lekarzem obwodowym US w Śremie. Po przyjeździe do Zielonej Góry został także lekarzem powiatowym i dyrektorem Powiatowego Ośrodka Zdrowia. Opuścił miasto w 1948 r. i wyjechał do Gdańska.

²⁵ M. Mielnik przyjechał do Zielonej Góry z woj. tarnopolskiego w 1945 r. Organizował służbę zdrowia w regionie, pomagał powoływać przychodnie i izby porodowe. Odznaczony Krzyżem Odrodzenia Polski.

²⁶ APZG, Starostwo Powiatowe Zielonogórskie w Zielonej Górze, sygn. 34, *Informator o Służbie Zdrowia* (s. 4 ulotki), k. 27. Por. *Informator m. Zielonejgóry* [sic!], Zielona Góra 1945, s. 48.

²⁷ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Wojewódzki Poznański, sygn. 78, *Protokół z odprawy Burmistrzów, Wójtów i Sekretarzy gm.*, Krosno n/O 26 października 1945, k. 210.

5 czerwca 1946 roku komisarz organizacyjny Daszkiewicz wystąpił do MPiOS z wnioskiem o usamodzielnienie ubezpieczalni w Zielonej Górze. Resort wydał zgodę reskryptem z dnia 19 czerwca i dotychczasowy oddział poznańskiej US z dniem 1 lipca 1946 roku uzyskał samodzielność jako ubezpieczalnia III kategorii²⁸. Tym samym komisarz w imieniu US zawarł umowę z mgr Kazimierzem Małeckim na czas nieokreślony, powierzając mu od 1 lipca 1946 roku obowiązki p.o. dyrektora Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze oraz z dr Mielnikiem, powierzając mu obowiązki p.o. lekarza naczelnego²⁹. Nadal jednak zasadnicze decyzje podejmował na wniosek zielonogórskiej dyrekcji komisarz Daszkiewicz. Wynikało to z faktu, że nie zostały jeszcze powołane organy samorządowe US³⁰, czyli Tymczasowa Rada oraz Tymczasowy Zarząd i ich obowiązki pełnił właśnie komisarz.

Dość szybko po usamodzielnieniu, bo już 1 października 1946 roku, MPiOS zaszeregowało zielonogórską US do rzędu ubezpieczalni II kategorii. Tym samym zmieniła się jej organizacja z trzech sekcji na trzy wydziały: Wydział Ubezpieczeniowy, Wydział Finansowo-Gospodarczy i Wydział Lecznictwa. Wydziały w swojej strukturze dzieliły się na sekcje. Na czele wydziału stał członek dyrekcji, a na czele sekcji kierownik mianowany przez dyrektora. Dwa pierwsze wydziały zatrudniające około 60 osób zajmowały się kwestiami administracyjnymi, a kierowali nimi odpowiednio: wicedyrektor i dyrektor. Trzecim wydziałem kierował lekarz naczelny i obejmował całość lecznictwa oraz profilaktyki. Personel tego wydziału stanowiło około 30 osób, tj. lekarze i personel biurowy³¹. Wydział Lecznictwa zajmował się nadzorem lecznictwa, organizacją lecznictwa ogólnego i specjalistycznego, skierowaniami do szpitali i sanatoriów, przekazami do szpitali i sanatoriów, koloniami, kontrolą aptek własnych i prywatnych, badaniem młodocianych, statystyką lecznictwa oraz kontrolą rachunków za leczenie w szpitalach i pobyt w sanatoriach³².

Rozwój instytucji był możliwy dzięki korzystnej sytuacji finansowej. Co prawda w 1945 roku wykazano niedobór w wysokości 340 tys. zł (dochód 2,2 mln zł), ale wynikał on z zaległości w opłacaniu składek³³. W kolejnym roku bilans zamknięto

²⁸ APZG, ZUS ZG, sygn. 81, Zarządzenie nr 65 Komisarza Organizacyjnego, s. 38.

²⁹ APZG, ZUS ZG, sygn. 81, Zarządzenia nr 66 i 67 Komisarza Organizacyjnego, s. 39-42.

³⁰ Obowiązek ukonstytuowanie się organów samorządowych ubezpieczalni społecznych nałożyła ustawa z 1933 r.

³¹ APZG, ZUS ZG, sygn. 84, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1946*, s. 18.

³² APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 12. APZG, ZUS ZG, sygn. 81, Zarządzenie nr 109 Komisarza Organizacyjnego, s. 77. 14 października 1947 roku komisarz Daszkiewicz uchwalił przystąpienie US w Zielonej Górze do Centrali Zaopatrywania Instytucji Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie, co miało umożliwić sprawniejsze i tańsze dostawy surowców farmaceutycznych i leków.

³³ APZG, ZUS ZG, sygn. 81, Zarządzenie nr 81 Komisarza Organizacyjnego, s. 51. Początkowy brak finansów instytucji skutkowało opóźnieniami w wynagrodzeniach. Jak wspominał dr Józef

kwotą 42,9 mln zł, wykazując nadwyżkę w wysokości 2,4 mln zł, która miała pokryć niedobór z poprzedniego roku³⁴. Poprawie uległa ściągальność składek, gdyż powstał referat egzekucyjny, a nawet sam dyrektor US interweniował osobiście u dyrektorów zakładów pracy lub wysyłał kontrolerów. W kwestie tej zaangażowały się także związki zawodowe, co przyniosło wymierne korzyści³⁵. W kolejnych trzech latach sprawozdania US wykazują zatem nadwyżki, które przeznaczono na fundusz rezerwowy. I tak w 1947 roku nadwyżka wyniosła 7,3 mln zł (bilans zamknięto kwotą 108,3 mln zł dochodu i 101 mln zł wydatków), w 1948 roku tylko 8444 zł (dochody wyniosły 220,1 mln zł, wydatki 220,1 mln zł), a w 1949 roku 169 mln zł (dochody wyniosły 1,4 mld zł, wydatki 1,3 mld zł)³⁶. W pierwszych dwóch latach dyrekcja US podkreślała złą kondycję finansową, a zwłaszcza słabą ściągальność składek, także od zakładów państwowych. W celu zwiększenia składek, od grudnia 1948 roku większe zakłady pracy miały wyznaczyć swoich „mężów zaufania”, którzy załatwiali wszelkie sprawy pracowników swojego zakładu w US z wyjątkiem prawa podejmowania pieniędzy³⁷.

Pełną samodzielność podejmowania decyzji zielonogórska ubezpieczalnia uzyskała 29 maja 1948 roku, kiedy Minister Pracy i Opieki Społecznej powołał Tymczasową Radę Ubezpieczalni³⁸. Zgodnie ze statutem liczyła ona 18 członków i 18 zastępców z „grona ubezpieczonych i pracodawców”, głównie z Zielonej Góry³⁹. Jej pierwsze posiedzenie odbyło się już 29 maja, w trakcie którego wybrano na przewodniczącego Bronisława Cierzewskiego (1915-1986). Rada wybrała Tymczasowy Zarząd Ubezpieczalni z przewodniczącym B. Cierzewskim, Tymczasową Komisję Rozjemczą (8 członków z przewodniczącym Wacławem Lisewskim) oraz Tymczasową Komisję Rewizyjną (5 członków). Organem wykonawczym pozostawała Dyrekcja i tego samego dnia zarząd na posiedzeniu powołał z dniem 1 czerwca 1948 roku na stanowiska

Kwaśniewicz, pracownik zielonogórskiej ubezpieczalni w latach 1946-1950, do czasu wdrożenia systemu poboru składek ubezpieczeniowych lekarze świadomie godzili się na pracę bez wynagrodzenia, kierując się społeczną potrzebą udzielania pomocy potrzebującym. Z. Bujkiewicz, *op. cit.*, s. 22.

³⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 81, Zarządzenie nr 106 Komisarza Organizacyjnego, s. 76.

³⁵ APZG, ZUS ZG, sygn. 84, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1946*, s. 10.

³⁶ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 30; APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 37; APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 55.

³⁷ APZG, ZUS ZG, sygn. 80, *Protokół Nr 7 z posiedzenia Tymczasowego Zarządu Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze odbytego w dniu 25.11.48 r.*, k. 43.

³⁸ Zarządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 13 maja 1948 r. Nr UK 1454/38 o powołaniu Tymczasowej Rady Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze.

³⁹ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 5; *Zarządzenie Nr 63/48 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 15 kwietnia 1948 r. w sprawie statutu ubezpieczalni społecznej*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej” 1948, nr 8, poz. 76.

dyrektora mgra K. Małeckiego, wicedyrektora J. Markiewicza oraz lekarza naczelnego dra M. Mielnika⁴⁰. Wraz ze zwiększaniem się terytorium, zakresu obowiązków, liczby ubezpieczonych i ich rodzin, rosła liczba pracowników US. W grudniu 1948 roku zielonogórska ubezpieczalnia zatrudniała 303 pracowników: 275 umysłowych i 28 fizycznych⁴¹.

Jako ostatnia powołana została 24 listopada 1949 roku dziewięcioosobowa Rada Lekarska przy lekarzu naczelnym, jako organ opiniodawczy. W jej skład weszli lekarze: przewodniczący M. Mielnik, sekretarz Bronisław Bielak jako delegat Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia, członkowie: Albin Bandurski jako delegat Okręgowej Izby Lekarskiej w Poznaniu⁴², Aleksander Sawicz – Samorządowa Organizacja Sanitarna, Zbigniew Pieniężny – Szpital Powiatowy w Zielonej Górze, Aleksandra Totwen – Urząd Wojewódzki Poznański (delegat Służby Zdrowia) oraz delegaci Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia: Bernard Kohane, Zenon Durys i Edward Stap⁴³.

Dość dynamiczna sytuacja polityczna w kraju skutkowałą w tym czasie zmianami we władzach zielonogórskiej ubezpieczalni. We wrześniu 1948 roku dyrektor został zatrzymany i postawiono mu zarzuty prokuratorskie, więc jego obowiązki przejął J. Markiewicz⁴⁴. Po miesiącu K. Małecki został zwolniony, jednak 20 listopada ponownie go zatrzymano⁴⁵. W styczniu następnego roku Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Zielonej Górze przekazał, że zarzuty stawiane K. Małeckiemu są poważne, więc B. Cirzewski jako przewodniczący Tymczasowego Zarządu wystąpił z wnioskiem o natychmiastowe rozwiązanie stosunku służbowego z dyrektorem. Zarząd wniosek przyjął i upoważniono Cirzewskiego do rozpisania konkursu na stanowisko dyrektora po zatwierdzeniu uchwały przez MPiOS. Ministerstwo jednak uchwałę odrzuciło, wobec czego zarząd podjął kolejną uchwałę o wypowiedzeniu stosunku służbowego zawartego między US a Małeckim z dniem 30 czerwca 1949 roku na

⁴⁰ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 7-10; APZG, ZUS ZG, sygn. 80, *Protokół Nr 1 z posiedzenia konstytucyjnego Tymcz. Rady US w Zielonej Górze, odbytego dnia 29 maja 1948 r.*, k. 4-8; APZG, ZUS ZG, *Protokół Nr 1 z posiedzenia Tymczasowego Zarządu Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze w dniu 29 maja 1948 r.*, k. 21.

⁴¹ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 34.

⁴² Dr Bandurski został wyznaczony na delegata przy lekarzu Naczelnym na posiedzeniu zarządu OIL w Poznaniu już 17 lutego 1948 r. Archiwum Akt Nowych, Naczelna i Okręgowe Izby Lekarskie – grupa zespołów, sygn. 21, *Protokół z drugiego posiedzenia Zarządu Okr. Izby Lekarskiej w Pozn. z dnia 17.2.48 r.*, s. 41.

⁴³ APZG, ZUS ZG, sygn. 80, *Protokół Nr 20 z posiedzenia Tymczasowego Zarządu Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze*, 25 listopada 1949, k. 94.

⁴⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 24 (decyzja 410).

⁴⁵ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 44 (decyzja 489).

dzień 30 września. Markiewicz formalnie został dyrektorem US dopiero 1 listopada⁴⁶. Na stanowisko wicedyrektora zaproponowano dotychczasowego wicedyrektora US w Wałbrzychu Adama Pyszela (1909-1989). Obowiązki przejął 1 stycznia 1950 roku po wyrażeniu zgody przez ministerstwo w grudniu 1949 roku⁴⁷. Z dniem 31 grudnia 1949 roku swoją rezygnację z funkcji przewodniczącego zarządu złożył B. Cirzewski. Jego obowiązki miał przejąć zastępca, ale było już wiadomo, że los ubezpieczalni w Polsce został przypieczętowany i zostaną one zlikwidowane. Dyrektorem powstałego ZLP Zielonogórskiego Oddziału Wojewódzkiego został dr Stanisław Dzieciuchowicz (1907-1972).

Organizacja lecznictwa US w Zielonej Górze. Liczba ubezpieczonych

Na czele lecznictwa stał lekarz naczelny US, któremu podlegali lekarze obwodowi. Obszar zielonogórskiej ubezpieczalni został podzielony na trzy obwody, a po przyłączeniu dwóch powiatów w 1947 roku na cztery. Lekarze obwodowi nadzorowali pracę lekarzy domowych, lekarzy specjalistów, lekarzy dentyków, felczerów, pielęgniarek, położnych i techników dentystrycznych w podległym im obwodzie, a także sami przyjmowali pacjentów. W Zielonej Górze początkowo siedzibę mieli dwaj lekarze obwodowi, jeden na teren miasta, drugi obejmował powiaty: gubiński, krośnieński i zielonogórski, co wynikało z niewielkiej liczby personelu na obszarze tych powiatów (okresowo w pow. gubińskim pracował tylko jeden lekarz). Brak lekarzy spowodował, że już w 1946 roku był jeden okręg na cały ten obszar. Pozostałe trzy obwody (świebodziński, kożuchowski i żarski) pokrywały się z obszarem powiatu, z tym że w powiecie kożuchowskim siedziba lekarza obwodowego mieściła się w Nowej Soli, gdyż to tam znajdowały się największe zakłady pracy. Lekarzem obwodowym w Świebodzinie został Mieczysław Skowron⁴⁸, w Nowej Soli Włodzimierz Stokalski i w Żarach Włodzimierz Pietkiewicz.

Początkowo lekarze przyjmowali we własnych skromnie wyposażonych gabinetach, ale wielu pacjentów wymagało leczenia szpitalnego. Do czasu zorganizowania własnych zakładów leczniczych ubezpieczalnia podpisywała więc umowy ze szpitalami i ośrodkami zdrowia. Placówki świadczyły usługi dla ubezpieczonych według taks szpitalnych określanych uchwałami powiatowych rad narodowych, zgodnie z wytycz-

⁴⁶ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 66 (decyzja 592).

⁴⁷ APZG, ZUS ZG, sygn. 80, *Protokół Nr 19 z posiedzenia Tymczasowego Zarządu Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze*, 31 października 1949, k. 88.

⁴⁸ Mieczysław Skowron to w rzeczywistości lekarz Witold Małuja, który ukrywał się pod tym nazwiskiem do 1950 r. Zginął w nie do końca jasnych okolicznościach (zastrzelony przez patrol żołnierzy) w 1951 r.

nymi ministerstwa⁴⁹. W 1946 roku ubezpieczonych przyjmowało na leczenie siedem szpitali: powiatowe w Zielonej Górze, Gubinie, Krośnie Odrzańskim i Sulechowie oraz kongregacyjny w Zielonej Górze (SS. Elżbietanek), miejski w Lubsku i Polskiego Czerwonego Krzyża (PCK) w Świebodzinie. Chorych kierowano także do sanatoriów. Dwa lata później zielonogórska ubezpieczalnia podpisała także umowy ze szpitalami w Koźuchowie, Nowej Soli i Żarach.

Poza otwartą i zamkniętą opieką zdrowotną ubezpieczalnia zabezpieczała także potrzeby pacjentów w kwestii leków. Ubezpieczeni mogli zaopatrzyć się w przepisane przez lekarza leki w 9 aptekach, z którymi US podpisała umowę: 3 w Zielonej Górze, 2 w Świebodzinie i po 1 w Sulechowie, Krośnie Odrzańskim, Lubsku i Gubinie, a także w punktach rozdawnictwa leków i punktach dojazdowych. W 1947 roku ich liczba wzrosła do 14, w tym w Nowej Soli, Koźuchowie i Żarach. Punkty otrzymywały leki według kontyngentu z apteki US w Zielonej Górze. Wskutek likwidacji części aptek prywatnych, w 1949 roku liczba zakontraktowanych przez US zmalała do 12. Lekarstwa wydawały także należące do ubezpieczalni punkty rozdawnictwa leków w Gubinie, Nowej Soli, Żarach i od 1949 roku także w Świebodzinie⁵⁰.

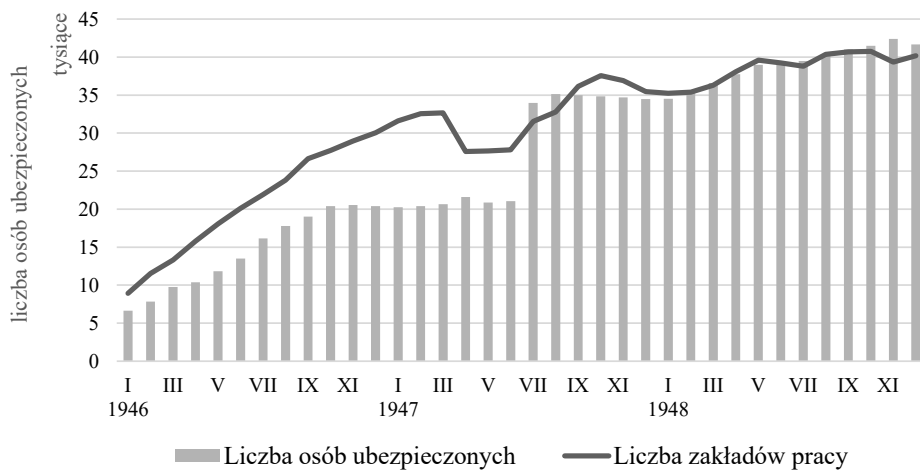
Ze względu na rozległy obszar ubezpieczalnia otworzyła w terenie swoje punkty kontrolne. Do ich zadań należały głównie sprawy administracyjne: przyjmowanie zgłoszeń deklaracji składek, wypłata zasiłków chorobowych, wypłata zasiłków (chorobowe, zwroty kosztu przejazdów chorych skierowanych do US w Zielonej Górze), wydawanie wyprawek niemowlęcych, czynności przygotowawcze w zakresie świadczeń wypadkowych i emerytalnych, kontrola zakładów pracy i inkaso składek⁵¹. Punkty kontrolne oprócz czynności administracyjnych, prowadziły także niewielkie przychodnie, zwane w źródłach ambulatoriami, z pielęgniarką, felczerem, rzadziej lekarzem oraz wspomniane punkty wydawania leków. Pierwszy punkt kontrolny powstał 15 lutego 1946 roku w Gubinie, kierownikiem został Tadeusz Puk, później zastąpiła go Maria Czarkowska. 1 kwietnia 1946 roku uruchomiono punkt kontrolny w Świebodzinie z kierowniczką Wiktoria Piotrowską i w październiku w Lubsku z kierownikiem Adamem Grabowskim⁵².

⁴⁹ APZG, ZUS ZG, sygn. 81, Zarządzenia nr 52 Komisarza Organizacyjnego, s. 31.

⁵⁰ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 26-27. W 1949 roku skarżono się na braki w zaopatrzeniu, które wynikały z braków w Centrali Zapatrywania Instytucji Ubezpieczeń Społecznych oraz niemożności dostarczenia leków przez spółdzielnie farmaceutyczne. APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 32.

⁵¹ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 11.

⁵² APZG, ZUS ZG, sygn. 81, Zarządzenia nr V i 23 Komisarza Organizacyjnego, s. 6, 16; *ibidem*, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 106 (decyzja 731).

Wykres 1. Liczba zakładów pracy i liczba ubezpieczonych w Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze w latach 1946-1948

Źródło: APZG, ZUS ZG, sygn. 84, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1946*, s. 8; APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 13; APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 13.

W połowie 1947 roku US w Zielonej Górze przejęła punkty kontrolne podlegające dotychczas US w Legnicy z siedzibami w Nowej Soli i Żarach. Kierownikiem punktu w Nowej Soli była Barbara Szafran, którą 15 lutego 1949 roku zastąpił Eugeniusz Klim, a następnie Konrad Markiton, dotychczasowy kierownik oddziału Spółki Brackiej w Żarach⁵³. Kierownikiem punktu w Żarach był Adam Grabowski. Pracownicy punktu przyjmowali petentów codziennie w godzinach porannych i po dwugodzinnej przerwie także w godzinach popołudniowych. Ze względu na szerszy zakres wykonywanych czynności i znacznie wyższą liczbą ubezpieczonych punkty kontrolne w Żarach i Nowej Soli zostały 1 stycznia 1950 roku przemianowane na ekspozytury US w Zielonej Górze.

Liczba członków ubezpieczalni, czyli osób objętych ubezpieczeniem, rosła wraz z rosnącą liczbą zakładów pracy, które opłacały składki. W styczniu 1946 roku do US należało 357 zakładów pracy, a ubezpieczeniem objętych było 6627 osób, w grudniu liczba zgłoszonych zakładów wzrosła ponad trzykrotnie do 1202 (wśród nich tylko 24 zatrudniało ponad 100 pracowników), a liczba ubezpieczonych do 20 380 osób (wykr. 1). Wśród ubezpieczonych najwięcej osób mieszkało w Zielonej Górze (8512),

⁵³ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 106 (decyzja 733).

łącznie w całym powiecie zielonogórskim 10 220 osób, w krośnieńskim 3021, świebodzińskim 3021 i gubińskim 3017 osób⁵⁴.

Wzrost liczby zakładów i osób ubezpieczonych w lipcu 1947 roku wynikał z powiększenia terytorium zielonogórskiej US o powiaty żarski i kożuchowski. Należy zaznaczyć, że z lecznictwa ubezpieczalni korzystali nie tylko pracownicy, ale i członkowie ich rodzin (małżonek, dziecko), w 1947 roku było to ok. 30 tys., a w 1948 roku 45 tys. osób. Kolejny skokowy wzrost nastąpił 1 września 1949 roku, kiedy to US przejęła Spółkę Bracką w Wałbrzychu (Żary) i przejęła 1 751 ubezpieczonych, tym samym ogólna liczba ubezpieczonych i uprawnionych do leczenia wynosiła 51 tys. osób. Należy jednak pamiętać, że członkami US była tylko część mieszkańców analizowanego obszaru. W końcu 1947 roku tylko 34% mieszkańców powiatów podlegających zielonogórskiej ubezpieczalni było uprawnionych do leczenia⁵⁵.

Większość zakładów i osób ubezpieczonych pochodziła w latach 1947-1948 roku z Zielonej Góry i powiatu zielonogórskiego (12-13 tys. osób), Nowej Soli i powiatu kożuchowskiego (7-8 tys.) oraz żarskiego (6,5-10,5 tys.), w mniejszym stopniu z powiatu krośnieńskiego (4-4,5 tys.), świebodzińskiego (3,5-4 tys.) i najmniej z powiatu gubińskiego (1,6-1,5 tys.)⁵⁶. Około 1/3 ubezpieczonych była zatrudnionych w dziesięciu zakładach pracy (na ogólną liczbę 1 418). Największy, Państwowy Zakład Przemysłu Lniarskiego „Odra” Nowa Sól zatrudniał ponad 2 tys. osób, Zjednoczenie Węgla Brunatnego Żary 1,8 tys. osób, Zaodrzańskie Zakłady Budowy Mostów i Wagonów (od 1948 r. Zaodrzańskie Zakłady Konstrukcji Stalowych) w Zielonej Górze około 2,0 tys. pracowników i Polska Wełna w Zielonej Górze około 1,8 tys. osób⁵⁷.

Ostatnie sprawozdanie z działalności US w Zielonej Górze, za rok 1949 wyglądało inaczej niż wcześniejsze, nie podano liczb zakładów i ubezpieczonych w poszczególnych miesiącach roku. Zakłady pracy, jak i osoby ubezpieczone podzielono na sektory: gospodarka państwowa, samorządowa, spółdzielcza, społeczna, prywatna (należy zwrócić uwagę, że ten sektor, jako jedyny zanotował spadek liczby zakładów i ubezpieczonych)

⁵⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 84, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1946*, s. 8-9.

⁵⁵ T. Gleixner, W. Zbierański, *Rozwój ubezpieczenia chorobowego na Ziemiach Odzyskanych*, PUS 1948, nr 7, s. 20. Pod koniec 1949 r. na obszarze późniejszego woj. zielonogórskiego liczba ubezpieczonych sięgała 93 tys., czyli zaledwie 16,5% mieszkańców, a osób uprawnionych do leczenia (ubezpieczeni i członkowie ich rodzin) było 207 tys. osób, co stanowiło prawie 37% mieszkańców. P. Grata, *Czas przelotu. Polska polityka społeczna w latach 1944-1950*, Rzeszów 2018, s. 274.

⁵⁶ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 14; APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 14.

⁵⁷ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 14; APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 14.

Tabela 1. Liczba zakładów pracy i liczba ubezpieczonych w US Zielona Góra w 1949 roku

Obszar w gospodarce	Liczba zakładów		Liczba ubezpieczonych	
	1.01.1949	31.12.1949	1.01.1949	31.12.1949
Gospodarka państwowa	536	626	29 852	34 736
Gospodarka samorządowa	114	130	3375	3514
Gospodarka spółdzielcza	130	161	3016	5175
Gospodarka społeczna	126	140	856	1 036
Gospodarka prywatna	829	668	1 694	1 228
Zakłady pracy opłacające składki centralnie	191	236	5 103	9 495
Razem	1 926	1 961	43 896	55 184

Źródło: APZG, US ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 10.

oraz zakłady pracy opłacające składki centralne (zob. tab. 1). Liczba zakładów opłacających składki wzrosła przez rok o niemal 2% do 1961, a ubezpieczonych aż o 26%, do 55,2 tys. osób.

Zakłady własne ubezpieczalni społecznej w Zielonej Górze

Ubezpieczalnia, oprócz dochodów osiągniętych z opłacanych składek, dysponowała także majątkiem trwałym, głównie w postaci nieruchomości, w których zorganizowano m.in. zakłady lecznicze. W końcu 1946 roku w skład majątku US w Zielonej Górze wchodziły nieruchomości przejęte po niemieckich Kasach Chorych usytuowane w: Zielonej Górze przy ul. Szerokiej 6 / Sikorskiego 6 (budynek administracyjny, dom 2-piętrowy z 2 garażami i ogrodem), przy ul. Stalina 10 (dom 2-piętrowy z garażem i ogrodem)⁵⁸, w 1947 r. uruchomiono w nim zakłady: rentgenowski, lekarsko-dentystyczny i fizykalnego leczenia, a dwa lata później ambulatorium), w Gubinie przy ul. Lenina 7 (biura Punktu Kontrolnego, a od 1948 r. także ambulatorium, dom piętrowy z ogrodem), w Lubsku przy ul. Bohaterów 19a (biura Punktu Kontrolnego, dom piętrowy z ogrodem), w Świebodzinie przy ul. Studenckiej 6 (biura Punktu Kontrolnego, dom 2-piętrowy, zdewastowany i wyremontowany częściowo przez US w 1947 r.), w Sulechowie przy ul. Zwycięstwa 26 (dom piętrowy z ogrodem przeznaczony początkowo na biura Punktu Kontrolnego, w 1947 r. na ambulatorium lekarskie, a w 1948 r. nie był już wymieniony). W 1947 roku ubezpieczalnia przejęła także nieruchomość

⁵⁸ Budynek przy ul. Stalina 10 w 1945 r. zajmował Powiatowy Urząd Zdrowia, dwie poradnie oraz gabinet dentystyczny Edmunda Tyspera. *Informator m. Zielonejgóry, Zielona Góra 1945*, s. 14, 72.

w Żarach przy ul. Podchorążych 23a⁵⁹ (biura punktu kontrolnego i ambulatorium, budynek 2-piętrowy z pokojami nad poddaszu) i Nowej Soli przy ul. Dworcowej 7 (punkt kontrolny).

Budynki w większości wymagały remontu, ale kondycja finansowa zielonogórskiej ubezpieczalni była dobra i zostały w przeciągu kilku-kilkunastu miesięcy wyremontowane. Poniżej zostaną opisane te związane z leczeniem osób ubezpieczonych, ubezpieczalnia miała własną aptekę w Zielonej Górze, zakład rentgenowski i fizykalnego leczenia, a od 1949 roku ambulatorium z gabinetami: rentgenowskim, dentystycznym i fizykoleczniczym.

Pierwszym zakładem własnym uruchomionym przez zielonogórską ubezpieczalnię była apteka. W 1946 roku instytucja wystąpiła z wnioskiem do Ministerstwa Zdrowia o przydzielenie jednej apteki poniemieckiej. Resort przydzielił aptekę pod Lwem (ul. Pocztowa 4, dziś Pod Filarami), którą uroczyście otwarto 6 lipca 1946 roku o godz. 13.00, a jej kierownikiem został prowizor Antoni Owsiany (1887-1964). Z czasem zatrudniła 4 magistrów farmacji, 3 pomocników aptekarskich, 1 laboranta i 3 faszowaczki (miała laboratorium farmaceutyczne)⁶⁰.

Kierownikiem zorganizowanego na początku 1947 roku Zakładu Dentystycznego została dr Felicja Jaworowska, a w 1949 roku specjalista w zakresie chirurgii dentystrycznej Witold Knast, który był także inspektorem lecznictwa dentystrycznego US⁶¹. Pracowało w nim 3 lekarzy dentyistów, 2 techników dentystrycznych i 3 siły pomocnicze. 1 stycznia 1949 roku uruchomiono także protezownię dentystryczną. W 1949 roku protezownia wykonała 551 protez, a z prywatnymi protezownikami posiadającymi umowę z US w Gubinie, Nowej Soli, Sulechowie i Żarach wydano łącznie 1053 protezy⁶².

Kolejnym zakładem własnym był zakład fizykalnego leczenia z diatermią, lampą kwarcową i lampą Solux działający od 1947 roku i zatrudniający dwie wykwalifikowane pielęgniarki, które wykonały 2157 zabiegów. Część badań zlecano także na zewnątrz, w sumie zabiegów wykonano 4650. W 1949 roku zakład przeniesiono do nowego budynku przy ul. Stalina, gdzie uruchomiono przychodnię, usprawniając jego działalność. Jako gabinet fizykoleczniczy w całym roku wykonał 8010 zabiegów⁶³.

⁵⁹ Poniemiecki budynek kasy chorych w Żarach był zajęty przez wojsko i żarski Zarząd Miejski przydzielił na potrzeby punktu kontrolnego i punktu rozdawnictwa leków nieco zniszczony budynek przy ul. Podchorążych 23a, który według lustracji „urąga wszelkim wymogom higieny i celowości”. APZG, ZUS ZG, sygn. 79, *Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji*, s. 20, 22-23

⁶⁰ APZG, ZUS ZG, sygn. 79, *Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji*, s. 18.

⁶¹ Pod koniec roku Knast złożył rezygnację i wyjechał z Zielonej Góry.

⁶² APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 28; (Św), *Fotel dentystryczny nie jest wcale straszny*, „Gazeta Lubuska” 23 czerwca 1949, nr 167, s. 5.

⁶³ APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 31.

Poważnym problemem każdej lecznicy w regionie był brak właściwej diagnostyki. W 1946 roku zielonogórska ubezpieczalnia skarżyła się m.in. na brak własnego aparatu rentgenowskiego. Początkowo tylko Szpital Powiatowy w Zielonej Górze dysponował takim aparatem, więc w szczególnych przypadkach chorych kierowano do US w Poznaniu. Ogółem w 1946 roku wykonano zaledwie 475 zabiegów rentgenowskich. W kolejnym roku ubezpieczeni mogli skorzystać z aparatów rentgenowskich, w które zaopatrzyły się kolejne szpitale powiatowe w Krośnie Odrzańskim, Gubinie, Sulechowie i Żarach, a także Powiatowy Ośrodek Zdrowia w Zielonej Górze. Wykonano już 3316 prześwietleń, 52 zdjęcia i 43 naświetlenia⁶⁴. Dopiero 15 stycznia 1948 roku US w Zielonej Górze uruchomiła własny zakład rentgenowski przy ul. Stalina 10, w którym zatrudniono lekarza, technika rentgenowskiego i pielęgniarkę przyuczoną⁶⁵. W zakładzie wykonano 4157 prześwietleń i 364 zdjęcia, a w zakładach obcych kolejne 2415 prześwietleń, 603 zdjęcia i 307 naświetleń⁶⁶. W kolejnym roku zakład wykonał 8077 prześwietleń, a w obcych zakładach wykonano 5029 prześwietleń, 1034 zdjęcia i 2 naświetlenia⁶⁷. Lekarzem rentgenologiem został Józef Bieniarz, ale z końcem lipca 1948 roku wyjechał z miasta. Wniosek o zatrudnienie złożył w lipcu 1948 roku rentgenolog Józef Domaszewicz z Poznania, które dyrekcja US przyjęła początkowo przychylnie, jednak we wrześniu 1948 roku zrezygnowano z jego zatrudnienia „na skutek jego wygórowanych żądań”⁶⁸ i zatrudniono Sylwestra Ziętka, który przyjechał z Gniezna. W końcu 1949 roku sprawozdanie po raz kolejny pisało o wakacie na tym stanowisku, które wypełnił w następnym roku Ignacy Brejdygant.

W zakres badań diagnostycznych wchodziły także badania chemiczno-bakteriologiczne, które ubezpieczalnia zlecała Państwowemu Zakładowi Higieny w Poznaniu i we Wrocławiu oraz szpitalom w Krośnie Odrzańskim, Sulechowie, Świebodzinie, Zielonej Górze i Żarach. Badań tego typu wykonano w 1947 roku 1677, a rok później już 5264. Pod koniec 1948 roku US uruchomiła wreszcie własne laboratorium analityczne przy ul. Pocztovej 4 (w aptece pod Lwem), brakowało jednak laborantów

⁶⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 21.

⁶⁵ Zakładem początkowo kierował dr Bieniarz, lecz w lipcu 1948 r. zrezygnował z pracy. Przez kilka miesięcy był wakat, gdyż dyrekcja US zrezygnowała z kandydatury jednego z lekarzy z Poznania „na skutek jego wygórowanych żądań”. Ostatecznie na to stanowisko przyjęto Sylwestra Ziętka. APZG, ZUS ZG, sygn. 79, *Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji*, s. 67.

⁶⁶ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 30.

⁶⁷ APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 31.

⁶⁸ APZG, ZUS ZG, sygn. 79, *Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji*, s. 67.

analitycznych i bakteriologa. Po zatrudnieniu z nowym rokiem pracowników, laboratorium wykonało 3813 zabiegów⁶⁹.

Pod koniec swojej działalności, 10 maja 1949 roku, ubezpieczalnia w Zielonej Górze uruchomiła własne ambulatorium przy ul. Stalina 10 (dziś róg al. Niepodległości i ul. Bankowej). Pracowało w nim 8 lekarzy i 5 pielęgniarek⁷⁰. Działyły przychodnie ogólna, weneryczna, położnicza, dla dzieci oraz gabinety rentgenowski, dentystryczny i fizykolecniczy. Kiedy w 1950 roku doszło do przekształcenia ubezpieczalni w Zakład Lecznictwa Pracowniczego, w zielonogórskim ambulatorium pracowało ośmiu lekarzy: M. Mielnik (3 godz. dziennie), Tomasz Mikołajczyk 7 godz. oraz wizyty domowe (2 godz.) i wypadki nagłe (1 godz.), Dymitr Gucewicz 4 godz., wizyty domowe (2 godz.), wypadki nagłe (1 godz.) oraz jako kierownik Powiatowej Stacji Pogotowia Ratunkowego (4 godz.), Eugenia Nowakowska 4 godz., wizyty domowe (2 godz.), wypadki nagłe (1 godz.), Izabela Pienięzna 4 godz., wizyty domowe (2 godz.), wypadki nagłe (1 godz.), Tadeusz Staniewicz 4 godz., wizyty domowe (2 godz.), rentgenolog I. Brejdygand (5 godz.) oraz lekarz dentyista Felicja Jaworowska (5 godz.)⁷¹.

W 1949 roku ubezpieczalnie społeczne w Polsce rozpoczęły proces przechodzenia z systemu lekarza domowego na system leczenia ambulatoryjnego. Tym samym, oprócz Zielonej Góry, otwarto w marcu ambulatorium US w Gubinie, a we wrześniu ubezpieczalnia przejęła agendy Spółki Brackiej w Żarach. Na początku 1950 roku otwarto ambulatoria w Lubsku, Nowej Soli, Świebodzinie i Żarach. Wszystkie powstały na podbudowie punktów kontrolnych.

Ustawa o społecznych zakładach służby zdrowia z 1948 roku zapowiadała zmiany, a jednym z podstawowych zadań służby zdrowia miało być zapewnienie opieki robotnikom fabrycznym i rolnym w powstających Państwowych Gospodarstwach Rolnych. Stąd też lekarze mieli wyjść ze swoich gabinetów, a nawet ambulatoriów i przyjmować pacjentów w miejscu ich pracy. Ubezpieczalnia musiała więc obok własnych zakładów utrzymywać także ambulatoria fabryczne, czy delegować lekarzy do punktów dojazdowych na wsi, co było problematyczne, jeśli zważywszy na trudności z transportem i dużym nakładem czasu na dojazd.

Opieka lekarska

Zielonogórska ubezpieczalnia świadczyła opiekę lekarską wyłącznie w ramach otwartej opieki zdrowotnej. Na analizowanym obszarze opiekę zamkniętą świadczyły szpitale

⁶⁹ APZG, ZUS ZG, sygn. 79, *Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji*, s. 67.

⁷⁰ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 140 (decyzja 859).

⁷¹ APZG, KW PZPR ZG, sygn. 1917, *Analiza stanu Służby Zdrowia na terenie miasta Zielonej Góry*, Zielona Góra 29 września 1950, k. 43.

samorządowe i wyznaniowe, z którymi instytucja podpisała umowę oraz płaciła za leczenie swoich członków. Opieka lekarska do 1949 roku opierała się więc na instytucji lekarza domowego i specjalisty, którzy przyjmowali członków US we własnych gabinetach. Ich zakontraktowania dokonywał w pierwszych latach komisarz organizacyjny na wniosek lekarza administracyjnego, który wyznaczał obszar działania każdego z nich. Ubezpieczalnia rozpoczęła działalność, posiadając w końcu 1945 roku zaledwie 11 lekarzy, a w następnym roku 15 lekarzy domowych, 7 lekarzy specjalistów (chirurdzy w Zielonej Górze i Świebodzinie, ginekolodzy i wenerolodzy w Zielonej Górze) i 4 lekarzy dentystów. Pierwszymi lekarzami zatrudnionymi do końca 1945 roku byli w Zielonej Górze: K. Krajewski, M. Mielnik, Władysław Pręgowski, Tadeusz Staniewicz, Józef Bieniarz (ginekolog), Wanda Serafińska (choroby skórne i weneryczne), Albin Racinowski (choroby skórne i weneryczne), Maria Szatkowska (choroby kobiece), w Świebodzinie Jan Baczański, Bronisław Kalinowski i Wiera Kozłowska.

W latach 1947-1949 zielonogórska ubezpieczalnia zatrudniała około 55 lekarzy, najwięcej praktykowało w Zielonej Górze, jednak według ubezpieczalni w 1947 roku w stosunku do potrzeb miasta brakowało 2 lekarzy domowych, lekarza laryngologa, lekarza chorób dziecięcych i rentgenologa⁷². Ubezpieczalnia skarżyła się także na brak lekarzy domowych w Rybojadach (Bojadłach), Gubinie, Nowej Soli, Kozuchowie, Jasieniu, Nowym Miasteczku i Łęknicy, brak lekarzy specjalistów w Nowej Soli (chirurga i ginekologa) i Żarach (okulisty). Dentystów brakowało w Krośnie Odrzańskim, Kozuchowie i Nowym Miasteczku. Ubezpieczalnia, chcąc zapewnić dostęp do opieki lekarskiej swoim członkom, utrzymywała także punkty dojazdowe, do których kilka razy w miesiącu dojeżdżał lekarz, względnie felczer. Ubezpieczalnia zielonogórska utrzymywała z każdym rokiem coraz więcej takich punktów. W 1946 roku uruchomiono punkty dojazdowe w powiecie gubińskim w Czarnowicach i w 1948 roku w Strzegowie⁷³. W 1947 roku w Bojadłach, w 1948 roku w Krzystkowicach, w 1949 roku w Kolsku, Krępie, Klenicy i Nowym Kisielinie. Na początku 1950 roku zorganizowano punkty w Starym Kisielinie, Niedźwiedziu i Toporowie. Lekarze US dojeżdżali także do zespołów PGR w Klenicy i Czerwieńsku.

Braki kadrowe były na tyle dotkliwe, że komisarz organizacyjny w czerwcu 1946 roku wyraził zgodę, aby US przyjmowała uprawnionych techników denty-

⁷² APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 20. Por. Z. Bujkiewicz, *op. cit.*, s. 22.

⁷³ W źródłach nazywany był ośrodkiem zdrowia, ale kierowniczką była pielęgniarka Bronisława Gorcewicz, a sam ośrodek mieścił się „w jednym małym pokoiku prywatnym należącym do Ob. Gorcewicz”. Księga leków była prowadzona niestarannie, księga inwentarzowa nie zawierała wszystkich instrumentów. Chorych przyjmował raz w tygodniu dr Kunicki. APP, WRN Poznań, sygn. 362, Protokół posiedzenia, Gubin 31 sierpnia 1949, k. 26. Zob. też Z. Traczyk, *Ziemia gubińska 1939-1949...*, Gubin 2011, s. 324.

stycznych w miejsce lekarzy dentystów, a później także felczerów w miejsce lekarzy domowych. W sprawozdaniu US za 1947 roku pisano:

Bardzo wielkim utrudnieniem w pracy Ubezpieczalni był brak odpowiedniej ilości lekarzy i nierównomierne ich rozmieszczenie. Były ośrodki, gdzie pomoc lekarska była z braku lekarzy rzeczywiście niewystarczająca, były okresy czasu, w których z uwagi na choroby, czy urlopy lekarzy – chorzy byli pozbawieni czasowo odpowiedniej pomocy lekarskiej. Wszystko to jest jednak wynikiem długotrwałej wojny i brakiem narybku lekarskiego, a także niechęcią lekarzy, osiedlania się na Ziemiach Odzyskanych⁷⁴.

Ubezpieczalnia borykała się także z nieustanną zmianą stanu osobowego, gdyż przemieszczenia lekarzy w kraju były częste. Dyrektor US nie zawsze wyrażał zgodę na rozwiązanie umowy. W połowie czerwca 1948 roku rezygnację z pracy dla US złożyła ginekolog dr Maria Szadkowska, a rok później okulistka Aleksandra Totwen, lecz dyrektor ich nie przyjął, uzasadniając brakiem specjalistów w Zielonej Górze. Obie wycofały rezygnacje⁷⁵. Natomiast, jeśli lekarz wyjeżdżał z ziemi lubuskiej, brak zgody niewiele mógł zmienić. Dyrekcja długo poszukiwała chętnego lekarza do objęcia wakatu laryngologa w US. Udało się pozyskać lekarza dojeżdżającego aż z Poznania (Włodzimierza Pytlewskiego), ale po kilku miesiącach (1 listopada 1949 r.) zwolnił się z powodu „niemożności dojazdów z Poznania do Zielonej Góry”⁷⁶.

Lekarze zrywali lub zawieszali umowę z US także z powodów od nich niezależnych. Lekarzy obowiązywał pobór do Wojska Polskiego, co dezorganizowało pracę instytucji. W 1948 roku na ćwiczenia wojskowe powołano dwóch lekarzy z Żar, w kolejnym roku dwóch ze Świebodzina i jednego z Żar⁷⁷. Wakatu nie było kim wypełnić, więc pacjentów przejmowali pozostali lekarze US w rejonie, a w ostateczności w Żarach zatrudniono w 1949 roku felczera. Z drugiej strony, za zgodą dowódcy jednostki, także stacjonujący na tym terenie lekarze wojskowi pracowali dla US (w Zielonej Górze i Żarach), a ich przeniesienie lub zwolnienie także generowało wakaty. Z powodu likwidacji Szpitala Garnizonowego w Zielonej Górze w połowie 1948 roku zwolnili się oficerowie pracujący dla US, a to według dyrekcji „wywołało kryzys na polu leczenia w Zielonej Górze”⁷⁸.

W 1949 roku kilka rejonów US przeszło z systemu lekarza domowego na system leczenia ambulatoryjnego. Lekarze domowi i specjaliści pracujący w swoich prywatnych

⁷⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 1.

⁷⁵ APZG, ZUS ZG, sygn. 79, *Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji*, s. 57; APZG, ZUS ZG, sygn. 80, *Protokół Nr 3 z posiedzenia Tymczasowego Zarządu US w Zielonej Górze odbytego w dniu 14.7.48 r.*, k. 27.

⁷⁶ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 232 (decyzja 1195).

⁷⁷ APZG, ZUS ZG, s. 139 (decyzja 857). Por. Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma, Powiatowy Komitet Żydowski w Żarach, sygn. 29, *Zaświadczenie* wydane przez kierownika Punktu Kontrolnego w Żarach, Żary 11 października 1949, k. 23.

⁷⁸ APZG, ZUS ZG, sygn. 79, *Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji*, s. 48.

gabinetach mieli zniknąć ze struktur socjalistycznej służby zdrowia. Tym samym, jeśli US nie mogła w danej miejscowości uruchomić własnego ambulatorium, a działał tam ośrodek zdrowia, to on miał przyjmować członków US na mocy podpisanej umowy. Zielonogórska US podjęła współpracę z ośrodkami zdrowia w Zielonej Górze, Świebodzinie, Krośnie Odrzańskim i Sulechowie, a od 1 grudnia 1949 roku lekarze specjaliści zatrudnieni w tych ośrodkach mieli przejść tylko na etaty ośrodków i zrezygnować z etatu w ubezpieczalni. Na skutek żądań dużych zakładów pracy (pracownicy cały dzień spędzali czekając na wizytę w przychodni zamiast pracować), w czterech największych (w Zielonej Górze, Nowej Soli i Żarach) uruchomiono ambulatoria przyfabryczne z lekarzami i pielęgniarkami. Początkowo były czynne przez godzinę dziennie, ale w 1949 roku wydłużono ten czas do 7 godzin pracy dziennie⁷⁹. Niestety przeciążenie pracą spowodowało zwolnienie się trzech z lekarzy fabrycznych, a etaty przez kilka miesięcy pozostawały nieobsadzone⁸⁰.

Deficyt lekarzy w Polsce spowodował, że byli oni zatrudniani w kilku miejscach pracy jednocześnie⁸¹. Lekarze pracujący dla US nie wykonywali tej pracy przez cały dzień, np. w 1945 roku umowy mówiły o 2-3-godzinnym czasie pracy w ciągu dnia na rzecz członków US. Jednak zwiększająca się liczba pacjentów nie szła w parze ze zwiększającą się liczbą lekarzy, więc US wydłużała lekarzom czas ich pracy do 7-8 godzin dziennie w 1949 roku. Skutek tych działań był do przewidzenia, lekarze musieli wybierać między pracą dla ubezpieczalni a np. szpitala. W listopadzie 1949 roku Lekarz Naczelny US donosił:

Lekarze w dalszym ciągu starają się o zwolnienie z pracy w Ubezpieczalni, i czynią to bez zgody Dyrekcji US i Lekarzy Powiatowych. O zastąpieniu zwalnających się lekarzy nowymi siłami nie może być mowy, gdyż na zabranie lekarzy Naczelnych w Poznaniu, oświadczone, iż Ubezpieczalnia musi gospodarować tym personelem lekarskim jak posiada, gdyż brak lekarzy stanowi ogólną bolączkę⁸².

⁷⁹ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 138, 167, 212 (decyzje 854, 960, 1121). Wśród tych zakładów wymieniano w Zielonej Górze m. in. Zaodrzańskie Zakłady Budowy Mostów i Wagonów przemianowane na Zaodrzańskie Zakłady Konstrukcji Stalowych oraz Polską Wełnę.

⁸⁰ Lekarz przemysłowy w „Polskiej Wełnie” zrezygnował z pracy w lipcu 1949 r. i przez rok brakowało opieki lekarskiej. W marcu 1950 r. na łamach „Ziemi Lubuskiej” pisano o robotnikach Polskiej Wełny pozbawionych opieki lekarskiej, a w styczniu tej opieki zostały pozbawione także dzieci w przyfabrycznym przedszkolu. „Niewątpliwie w Zielonej Górze mało jest lekarzy, ale nie tłumaczy to faktu, że jeden z największych Zakładów na Ziemiach Zachodnich pozostaje bez opieki lekarskiej”. *Robotnicy „Polskiej Wełny” bez opieki lekarskiej*, „Gazeta Lubuska” 19 marca 1950, nr 78, s. 6; E. Szatkowski, *Zakłady „Polskiej Wełny” w Zielonej Górze powinny mieć własnego lekarza fabrycznego*, „Gazeta Lubuska” 16 czerwca 1950, nr 164, s. 6.

⁸¹ H. Kurowska, *Urząd lekarza powiatowego w Polsce w latach 1945-1950 (na przykładzie Śródkowego Nadodrza)*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2024, t. 69, s. 135, 146-147.

⁸² APZG, ZUS ZG, sygn. 80, *Protokół Nr 20 z posiedzenia Tymczasowego Zarządu Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze*, 25 listopada 1949, k. 92.

Pod koniec 1949 roku zielonogórska ubezpieczalnia pisała o braku 20 lekarzy domowych, w tym 3 lekarzy domowych w ambulatorium US w Zielonej Górze, 2 lekarzy w Nowej Soli i Żarach, po 1 lekarzu w Czerwieńsku, Bojadłach, Kożuchowie, Nowym Miasteczku, Nowogrodzie, Kunicach Żarskich, Jasieniu i Gubinie oraz lekarzy fabrycznych (po jednym) w „Polskiej Wełnie” w Zielonej Górze, w Zakładach „Odra” w Nowej Soli, w Zakładach Lniarskich w Żarach, Kopalni „Babina” w Czaplach-Niwicy i Zakładach Wełnianych w Lubsku. Brakowało także lekarzy specjalistów, w tym w Zielonej Górze laryngologa, fizjologa, rentgenologa, pediatry, ginekologa, neurologa, bakteriologa, w Nowej Soli rentgenologa, ginekologa, pediatry, chirurga, w Żarach okulisty, fizjologa, pediatry oraz w Świebodzinie rentgenologa i ginekologa⁸³. Brak lekarzy dentyistów stwierdzano w każdym obwodzie, 2 w Zielonej Górze, 2 w Żarach i po jednym w Bojadłach, Nowej Soli, Nowogrodzie, Nowym Miasteczku, Lubsku, Gubinie i Świebodzinie⁸⁴.

Ogółem na terenie zielonogórskiej ubezpieczalni brakowało 46 lekarzy. To niemal tyłu, ilu praktykowało wszystkich lekarzy na tym terenie – spośród 55 lekarzy aż 80% pracowało dla US. Skąd zatem wziąć brakujący personel? Kadre tę mogły zasilić wyłącznie osoby z innych terenów lub absolwenci uczelni medycznych, ale chętnych do osiedlenia się nie było wielu, a liczba absolwentów wciąż niewielka. Na poprawę sytuacji należało poczekać jeszcze kilka lat.

Liczba porad lekarskich z każdym rokiem rosła, podobnie jak liczba osób ubezpieczonych i członków ich rodzin. Niestety nie towarzyszył temu wzrost liczby lekarzy, więc z każdym kolejnym rokiem byli coraz bardziej przeciążeni pracą. Lekarze domowi w 1946 roku w swoich gabinetach udzielali przeciętnie 250 porad w miesiącu, lekarze specjaliści, 233 porady, lekarze dentyści przyjęli 110 pacjentów miesięcznie (zob. tab. 3)⁸⁵. W 1949 roku liczby te wzrosły niemal dwukrotnie, bowiem przeciętnie w miesiącu lekarz domowy udzielał 562 porady, lekarze specjaliści 382, a dentyści przyjęli 338 pacjentów.

⁸³ Przy braku specjalistycznej opieki na miejscu pacjenci byli wysyłani do Poznania lub Wrocławia, co generowało dodatkowe koszty ponoszone przez US. Z kolei „chorzy pozbawieni opieki lekarza w domu – musieli być kierowani do najbliższego szpitala, gdzie szybciej przychodzili do zdrowia i uzyskiwali zdolność do pracy”. APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 16.

⁸⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 25-27.

⁸⁵ Obliczenia na podstawie: APZG, ZUS ZG, sygn. 84, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1946*, s. 13.

Tabela 2. Liczba lekarzy Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze w latach 1945-1949

Rok	Lekarz domowy	Lekarz specjalista	Lekarz dentysta	Felczer
1945	7	4	–	–
1946	15	7	4	–
1947	28	14	11	1
1948	28	13	14	1
1949	29	15	17	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań US z lat 1946-1949.

Tabela 3. Roczna liczba porad udzielanych przez lekarzy Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze w latach 1946-1949

Rok	Liczba porad lekarzy			Liczba porad na 1 lekarza		
	domowych	specjalistów	dentystów	domowego	specjalistę	dentystę
1946	45 002	19 609	5265	3000	2801	1316
1947	120 900	56 422	20 700	4318	4030	1882
1948	180 849	61 988	39 897	6459	4768	2850
1949	222 734	68 876	68 918	6749	4592	4054

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań US z lat 1946-1949.

Lekarze domowi ubezpieczalni udzielili w 1948 roku ogółem 181 tys. porad, z czego 90% w gabinetach i ambulatoriach oraz 10% w trakcie wizyt domowych⁸⁶. Lekarze specjaliści rzadko wizytowali pacjentów w ich domach, stanowiły one zaledwie 2% wszystkich porad⁸⁷. Lekarze dentyści usunęli 14,5 tys. zębów, założyli 8,7 tys. plomb. Rok później liczba porad wzrosła do 360 tys., w tym lekarze domowi udzielili 222,7 tys. porad, lekarze specjaliści 68,9 tys., a dentyści 68,9 tys. porad⁸⁸. Należy podkreślić, że w latach 1945-1949 liczba porad wzrosła ośmiokrotnie, a liczba lekarzy zaledwie dwukrotnie, co oznaczało, że lekarze musieli częściej i więcej pracować.

Zamknięta opieka zdrowotna

Członkowie ubezpieczalni potrzebowali także zamkniętej opieki zdrowotnej. Ubezpieczalnia miała zakontraktowanych siedem, a od 1947 roku dziesięć szpitali.

⁸⁶ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 20. Por. Z. Bujkiewicz, *op. cit.*, s. 22.

⁸⁷ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 23.

⁸⁸ APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 24.

W 1946 roku przyjęły one 1,5 tys. chorych-członków US pozostających na leczeniu przeciętnie 12 dni, w kolejnym roku już 4,8 tys., najwięcej ubezpieczonych 2,2 tys. przyjęły dwa szpitale w Zielonej Górze najmniej, nieco ponad 100 szpital w Koźuchowie⁸⁹. Pacjentów kierowano także do Poznania i innych miejscowościach leżących poza obszarem działania US.

W 1948 roku ubezpieczalnia pokryła koszty leczenia 6,8 tys. osób, a ich przeciętny pobyt w szpitalu trwał 15 dni. Wzrost liczby chorych w szpitalach tłumaczono wzrostem liczby kobiet w ciąży i rodzących oraz epidemiami błonicy, płonicy i grypy⁹⁰. W kolejnym roku wspomnianych 10 szpitali dysponujących 1,1 tys. łózkami przyjęło 15,1 tys. członków US, chory spędzał w szpitalu przeciętnie 13 dni⁹¹. Zmieniająca się sytuacja polityczna w kraju znalazła także odzwierciedlenie w działalności US. W trakcie obrad jej Tymczasowego Zarządu w czerwcu 1948 roku jeden z członków stwierdził, że lekarze ubezpieczalni powinni kierować chorych do Szpitala Powiatowego, a do szpitala SS Elżbietanek tylko w przypadku braku miejsc w tym pierwszym, gdyż „sfery katolickie nadużywają swoich wpływów na tle religijnym i prowadzą niezdrową konkurencję ze Szpitalem Powiatowym [...] opieka lekarska i pielęgniarska jest w w. szpitalu niedostateczna”⁹². Mimo tych zastrzeżeń, współpraca jednak nadal trwała.

20 października 1948 roku dr Tomasz Mikołajczyk, lekarz domowy US w Zielonej Górze został inspektorem szpitalnictwa na terenie działalności US. Jego zadaniem była kontrola stanu opieki, ale także, a może przede wszystkim, czasu pobytu ubezpieczonych w szpitalu. Ubezpieczalni zależało na jak najkrótszym pobycie, ze względu na ponoszone koszty. Inspektor, jako lekarz, nie kwestionował decyzji kolegów, więc Tymczasowy Zarząd US nie był zadowolony z jego pracy. Argumentowano: „daje się zauważyć w szpitalach przetrzymywanie łżej chorych w szpitalu, którzy mogliby leżeć w domach”⁹³. W grudniu 1948 roku T. Mikołajczyk zrezygnował z funkcji inspektora szpitalnictwa, a w kolejnym sprawozdaniu rocznym stanowisko to nie było już wymieniane.

W ramach zamkniętej opieki zdrowotnej ubezpieczalnia pokrywała także koszty pobytu pacjentów w sanatoriach, ale liczba miejsc była ograniczona. W 1947 roku

⁸⁹ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 23; Z. Bujkiewicz, *op. cit.*, s. 22.

⁹⁰ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 28. Jak raportowano, zimą 1948/1949 panowała epidemia grypy w Zielonej Górze, co skutkowało przepełnieniem szpitali.

⁹¹ APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 34.

⁹² APZG, ZUS ZG, sygn. 80, *Protokół Nr 2 z posiedzenia Tymczasowego Zarządu Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze odbytego w dniu 19 czerwca 1948 r.*, k. 23.

⁹³ APZG, ZUS ZG, *Protokół Nr 7 z posiedzenia Tymczasowego Zarządu Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze odbytego w dniu 25.11.48 r.*, k. 42.

spośród 86 osób, których lekarze skierowali na leczenie do sanatorium przeciwgruźliczego, miejsce uzyskało zaledwie 20 osób, a na 49 osób skierowanych do sanatoriów zdrojowiskowych przyznano 5 miejsc. Także dzieci były kierowane do sanatoriów, do przeciwgruźliczego przyjęto 11 dzieci spośród 50 skierowanych na leczenie, do zdrojowiskowego przyjęto 1 spośród 3 dzieci⁹⁴. W 1948 roku sanatoria przeciwgruźlicze dla dorosłych przyjęły 13 pacjentów zielonogórskiej ubezpieczalni, w 1949 roku już 40, sanatoria przeciwgruźlicze dla dzieci odpowiednio 16 i 15, prewentoria dla dzieci w 1949 roku 11 dzieci, sanatoria zdrojowe w 1948 i 1949 roku po 19 dorosłych i dzieci⁹⁵. W sumie w 1947 roku z leczenia sanatoryjnego skorzystało 188 osób, w 1948 roku 475, a rok później 718. Mimo wzrostu, zaspokajało to w niewielkim stopniu potrzeby mieszkańców regionu⁹⁶.

Opieka położnicza i pielęgnarska

Okres powojenny to stabilny wzrost liczby urodzeń, zwłaszcza na terenach tzw. ziem odzyskanych, co wynikało z bardzo młodej struktury demograficznej tego społeczeństwa. Jak pisano w sprawozdaniu US „ze względu na szczególnie wielki przyrost naturalny w okręgu działalności Ubezpieczalni, wydatki na pomoc położniczą stale wzrastały”⁹⁷. Ubezpieczalnia nie miała własnych położnych, ale zapewniała opiekę, wzorem lekarskiej, kontraktując usługi położnych praktykujących prywatnie na jej obszarze. Opłacała także porody ubezpieczonych w szpitalach. W 1946 roku ubezpieczalnia miała podpisane umowy ze wszystkim zarejestrowanymi na jej terenie położnymi, których jak stwierdzano w sprawozdaniu liczba była niewystarczająca⁹⁸. Dopiero w połowie 1949 roku US podpisała zbiorowy układ pracy z położnymi, co nakazywał okólnik nr 169 Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 27 sierpnia 1949 roku⁹⁹.

Liczba położnych w latach 1947-1949 była niemal stała i wynosiła nieco ponad 60, choć ich rozmieszczenie w terenie ulegało zmianom. Najwięcej położnych, niemal

⁹⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 24-25.

⁹⁵ APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 34.

⁹⁶ W 1949 r. podano, że liczba osób oczekujących na miejsce w sanatorium była czterokrotnie wyższa. APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 30.

⁹⁷ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 25-26.

⁹⁸ APZG, ZUS ZG, sygn. 84, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1946*, s. 8.

⁹⁹ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 230 (decyzja 1189), s. 242 (decyzja 1234); APZG, ZUS ZG, sygn. 80, *Protokół Nr 39 z posiedzenia Dyrekcji Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze*, 19 września 1949, k. 249.

35% pracowało w powiecie zielonogórskim, najmniej, po 8% położnych, pracowało w powiatach gubińskim i krośnieńskim. W 1947 roku udzieliły one 1095 porad przy porodach domowych, w kolejnym roku odebrały 2466, a w 1949 roku 3145 porodów¹⁰⁰. Liczba ta wzrosła więc niemal trzykrotnie, a wskaźnik porodów na 1 tys. ludności wzrósł z 5,4 do 10,5, czyli dwukrotnie¹⁰¹. Oprócz tego sprawozdanie z 1949 roku podało liczbę 2085 porodów odbytych w szpitalach, a opłaconych przez US. Tym samym ten wskaźnik na 1 tys. mieszkańców dla tego roku wzrósł do 25,6 porodów. Rosnąca liczba urodzeń stała się dla ubezpieczalni wyzwaniem, podnosiła bowiem nie tylko wynagrodzenia dla położnych, czy koszty porodów w szpitalu, ale także narzucono jej obowiązek wydawania wyprawek niemowlęcych dla każdego urodzonego dziecka. Zielonogórska ubezpieczalnia raportowała w sprawozdaniu za 1949 rok, że na terenie podległych jej 6 powiatów wypłacano przeciętnie co miesiąc 586 wyprawek niemowlęcych¹⁰². Czynniki te znacząco wpłynęły na stan finansowy instytucji.

W pierwszych dwóch latach działalności ubezpieczalnia nie zatrudniała personelu pielęgniarskiego, poza punktami kontrolnymi i wydawania leków. Jednak lekarze przeciążeni pracą, zwłaszcza specjaliści, potrzebowali pomocy. Tym samym ubezpieczalnia zaczęła zatrudniać pielęgniarki, które pełniły opiekę nie tylko w gabinetach lekarskich, ale i opiekę pomocniczo-lekarską w domu chorego, wykonywały także drobne zabiegi. Ubezpieczalnia w 1949 roku zatrudniała 44 pielęgniarki, które wykonały 25,4 tys. zabiegów w gabinetach i domach chorych¹⁰³.

Opieka w nagłych przypadkach

Lekarze mieli mocno utrudnione możliwości szybkiego dotarcia do domu obłożnie chorego pacjenta, zwłaszcza jeśli mieszkał on na wsi. Brak środków transportu po wojnie był powszechny, początkowo samochodem dysponowali lekarze w Zielonej Górze, później także w innych miastach. Jednak sama ubezpieczalnia nie miała własnego samochodu sanitarnego, więc w 1946 roku podpisała umowę z Pogotowiem Lekarskim przy Szpitalu Powiatowym w Zielonej Górze, które zobowiązało się w nagłych przypadkach przewozić chorych na terenie działalności ubezpieczalni. W przypadku braku

¹⁰⁰ APZG, ZUS ZG, sygn. 85, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1947*, s. 22. Ubezpieczalnia raportowała w 1949 r., że na terenie podległych jej 6 powiatów wypłacano przeciętnie co miesiąc 586 wyprawek niemowlęcych. APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 16.

¹⁰¹ Obliczenia własne na podstawie sprawozdań US w Zielonej Górze oraz danych statystycznych ze sprawozdań starostów powiatowych.

¹⁰² APZG, ZUS ZG, sygn. 87, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 16.

¹⁰³ APZG, ZUS ZG, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1949*, s. 24.

karetki szpitalnej korzystano z sanitarki PCK. Pogotowie przewoziło lekarzy do chorych w celu udzielenia natychmiastowej pomocy oraz chorych do szpitali i innych zakładów leczniczych¹⁰⁴. W lipcu 1948 roku szpital zlikwidował pogotowie, gdyż uruchomiona została Stacja Pogotowia PCK, a członkowie ubezpieczalni mogli korzystać z jej usług bezpłatnie. Umowa zakładała współpracę obu instytucji w ten sposób, że PCK zapewniało pojazdy wraz z obsługą (kierowcy i noszowi), a US zapewniała lekarzy. Ponadto, 15 czerwca 1948 roku US zawarła umowę z właścicielem taksówki Wojciechowskim w Zielonej Górze, który zobowiązał się oddać do dyspozycji lekarzy swój samochód dla wyjazdów do chorych w obrębie miasta w godz. 16.00-19.00¹⁰⁵.

Jesienią 1948 roku instytucja zakupiła dwie sanitarki marki Skoda, co umożliwiło pod koniec roku własnego pogotowia lekarskiego z siedzibą w Zielonej Górze, obsługującego powiaty: świebodziński i zielonogórski oraz okolice Nowej Soli i Lubuska¹⁰⁶. Konieczność jego uruchomienia wynikała z przerwy w działalności pogotowia PCK i w Szpitalu Powiatowym w Zielonej Górze. Do obowiązków pogotowia należał przewóz lekarzy do chorych (natychmiastowa pomoc) oraz przewóz chorych do szpitala. Pogotowie urządzono w godzinach od 8.00 do 15.00 w gmachu US, a od 13.00 do 20.00 w budynku lecznicy US przy ul. Stalina 10. Pogotowie US w Zielonej Górze zostało zlikwidowane w połowie 1949 roku, kiedy uruchomiono ponownie pogotowie PCK.

W pozostałych miejscowościach pomocą w nagłych przypadkach służył dyżurujący (także nocą) w domu lekarz. W październiku 1949 roku ubezpieczalnia zawarła umowę z fabryką „Odra” w Nowej Soli o użyczenie samochodu lekarzom ubezpieczalni¹⁰⁷, a w innych powiatach podpisała umowy z taksówkarzami w Gubinie, Sulechowie i Świebodziźnie, którzy za opłatą przewozili lekarzy do pacjentów.

Zakończenie

Ubezpieczalnia Społeczna w Zielonej Górze świadczyła pomoc lekarską, dentyścyczną i położniczą swoim członkom i mimo krótkiego okresu działalności (1945-1950) mocno rozszerzyła jej zakres, znacząco poprawiając ich stan zdrowia. Podejmowała starania o zatrudnienie jak największej liczby lekarzy, położnych i pielęgniarek, utworzenie własnych ambulatoriów i zakładów specjalistycznych. Zielonogórska ubezpieczalnia zabezpieczała potrzeby swoich członków tylko w zakresie otwartej opieki zdrowotnej,

¹⁰⁴ APZG, ZUS ZG, sygn. 84, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1946*, s. 8.

¹⁰⁵ APZG, ZUS ZG, sygn. 82, *Księga decyzji Dyrektora 1948-1949*, s. 8 (decyzja nr 328).

¹⁰⁶ APZG, ZUS ZG, sygn. 86, *Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze za rok 1948*, s. 23.

¹⁰⁷ APZG, ZUS ZG, sygn. 79, *Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji*, s. 71.

nie posiadała bowiem własnych szpitali i sanatoriów. W ciągu pięciu lat nastąpiło przeniesienie tej opieki z prywatnych gabinetów lekarskich do zakładów własnych ubezpieczalni lub ośrodków zdrowia. Lekarzy przez cały ten okres brakowało, choć około 80% wszystkich praktykujących na tym obszarze lekarzy pracowało na rzecz US. Podobne problemy występowały z personelem średnim, a najlepiej w tym zakresie wypadła opieka położnicza.

Ubezpieczalnia stopniowo zmieniała się. Po pierwsze zakontraktowała coraz więcej lekarzy, ale ponieważ ich liczba była ograniczona, to rekompensowano to wydłużaniem im czasu pracy. W latach 1947-1950 zatrudnionych było około 50 lekarzy. Po drugie uruchamiała własne zakłady, były to apteka, ambulatorium, zakład dentystryczno-lekarski, laboratorium analityczne, a także pogotowie ratunkowe, wszystkie zlokalizowane w Zielonej Górze. W terenie placówka uruchomiła własne punkty kontrolne i dojazdowe z lekarzem oraz pielęgniarką, które wydawały także lekarstwa. Nie ominęły instytucji również zmiany dyrekcji oraz nakładanie przez państwo zadań, które doprowadziły do jej zadłużenia. A kiedy ubezpieczalnia coraz lepiej funkcjonowała i stworzyła własne zakłady lecznicze, władze państwa w 1950 roku podjęły decyzję o jej likwidacji.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Akt Nowych
Naczelna i Okręgowe Izby Lekarskie – grupa zespołów
Archiwum Państwowe w Poznaniu
Urząd Wojewódzki Poznański
Archiwum Państwowe w Zielonej Górze
Starostwo Powiatowe Zielonogórskie w Zielonej Górze
Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Zielonej Górze
Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma
Powiatowy Komitet Żydowski w Żarach.

Źródła

Bujarski W., *Organizacja ubezpieczeń społecznych na Ziemiach Odzyskanych*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1948, nr 7.
Cybulski Z., *Nakłady gospodarcze instytucji ubezpieczeń społecznych na Ziemiach Odzyskanych*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1948, nr 7.
Gleixner T., Zbierański W., *Rozwój ubezpieczenia chorobowego na Ziemiach Odzyskanych*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1948, nr 7.
Informator m. Zielonejgóry, Zielona Góra 1945.
Robotnicy „Polskiej Włny” bez opieki lekarskiej, „Gazeta Lubuska” 19 marca 1950, nr 78.

Sprawozdanie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych za lata 1945-1947, Warszawa 1949.

Szatkowski E., *Zakłady „Polskiej Włny” w Zielonej Górze powinny mieć własnego lekarza fabrycznego*, „Gazeta Lubuska” 16 czerwca 1950, nr 164.

Akty prawne

Dekret z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich, Dz.U. 1946, Nr 13, poz. 87.

Dekret z dnia 8 stycznia 1946 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej niektórych przepisów ustawodawstwa pracy na cały obszar Państwa Polskiego, Dz.U. 1946, Nr 4, poz. 30.

Komunikat Ubezpieczalni Społecznej w Poznaniu z dnia 2 października 1945 r. o organizacji Oddziałów Ubezpieczalni na terenach, przyłączonych do Województwa Poznańskiego, „Poznański Dziennik Wojewódzki” 1945, nr 10, poz. 76, s. 202.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 29 kwietnia 1947 r. w sprawie ustalenia okręgów i siedzib ubezpieczalni społecznych, Dz.U. 1947, Nr 38, poz. 187.

Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, Dz. U. 1950, nr 36, poz. 333.

Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym, Dz.U. 1933, Nr 51, poz. 396.

Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o Zakładzie Lecznictwa Pracowniczego, Dz.U. 1950, Nr 36, poz. 334.

Ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. o włączeniu organizacji lecznictwa pracowniczego do państwowej administracji służby zdrowia, Dz.U. 1951, Nr 67, poz. 466.

Zarządzenie Nr 63/48 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 15 kwietnia 1948 r. w sprawie statutu ubezpieczalni społecznej, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej” 1948, Nr 8, poz. 76.

Opracowania

Bujkiewicz Z., *Pierwsi lekarze 1945-1950*, „Pionierzy. Czasopismo społeczno-historyczne” 1996, nr 1.
Dobosz J., *Józef Markiewicz (1903-1984). Działacz kulturalny i sportowy*, [w:] *Znani Zielonogórzanie XIX i XX wieku*, cz. 1, red. H. Szczegóło, Zielona Góra 1996.

Grata P., *Czas przełomu. Polska polityka społeczna w latach 1944-1950*, Rzeszów 2018.

Kurowska H., *Działalność lecznicza Ubezpieczalni Społecznej w Gorzowie Wielkopolskim w latach 1945-1950*, „Studia Zachodnie” 2025, 24 [w druku].

Kurowska H., *Urząd lekarza powiatowego w Polsce w latach 1945-1950 (na przykładzie Środkowego Nadodrza)*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2024, t. 69

Lewandowska M., *Rzeczpospolita ubezpieczonych. Historia ubezpieczeń społecznych w Polsce*, Warszawa 2017.

Makarzec P., *Kształtowanie się Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jako podmiotu ubezpieczeń społecznych w Polsce*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania” 2017, t. 9, nr 2.

Rozwój ubezpieczeń społecznych w Polsce, red. C. Jackowiak, Warszawa 1991.

Sadowska J., *Świadczenia lecznicze w Ubezpieczalniach Społecznych w Polsce (1933-1951)*, Łódź 2006.

ŚWIADCZENIA LECZNICZE UBEZPIECZALNI SPOŁECZNEJ W ZIELONEJ GÓRZE W LATACH 1945-1950

Streszczenie

Ubezpieczalnia Społeczna w Zielonej Górze działała od października 1945 roku do połowy 1950 roku. Obejmowała swoim działaniem cztery powiaty: gubiński, krośniński, świebodziński i zielonogórski, a od 1947 roku także kozuchowski i żarski. W tym okresie otoczyła opieką lekarską swoich członków,

czyli pracowników, których pracodawcy opłacali składki zdrowotne i ich rodziny. Początkowo opiekę tę zapewniali zakontraktowani przez ubezpieczalnię lekarze domowi i specjaliści przyjmujący we własnych gabinetach, a po uruchomieniu przez ubezpieczalnię własnych zakładów leczniczych, lekarze ci wraz z personelem średnim przyjmowali pacjentów w ambulatorium i przychodni dentystrycznej. Największa liczba lekarzy pracowała na terenie miasta Zielona Góra, najmniejsza w powiecie gubińskim. Z każdym rokiem ubezpieczalnia zwiększała liczbę swoich członków, ale nie mogła równocześnie zakontraktować większej liczby lekarzy, gdyż tych po prostu nie było – w całym kraju panował deficyt personelu medycznego. Dużą rolę odegrały także położne, które przyjmowały rosnącą po wojnie liczbę urodzeń. Niestety ten rozwój został przerwany przez państwo, na mocy ustawy w połowie 1950 roku ubezpieczalnie w Polsce zostały zlikwidowane.

Słowa kluczowe: Ubezpieczalnia Społeczna w Zielonej Górze, służba zdrowia, ubezpieczenia, 1945-1950

HEALTH CARE PROVIDED BY THE SOCIAL INSURANCE COMPANY IN ZIELONA GÓRA (1945-1950)

S u m m a r y

The Social Insurance Company in Zielona Góra functioned from October 1945 to mid-1950. In the beginning its activity spanned four counties: Gubin, Krosno Odrzańskie, Świebodzin, and Zielona Góra. In 1947 it was extended to two other counties: Koźuchów and Żary. In this period the Social Insurance Company provided health care for its members i.e. workers who paid the health insurance contribution. Initially the health care was provided by regular physicians and specialists who worked under contract in their own offices, and, after opening their own medical institutions – like a dispensary or a dental clinic – doctors and associate professionals who worked there. The highest number of doctors worked in the city of Zielona Góra, whereas the fewest doctors worked in Gubin County. The number of the Social Insurance Company's members had increased year by year, however, more doctors could not have been signed up due to their shortage – there was lack of medical staff in the whole country. A great role was played by midwives, who handled increasing number of deliveries after the war. Unfortunately, the development of the Social Insurance Company in Zielona Góra was ceased by the state's decision that liquidated all social insurance companies in Poland in mid-1950.

Keywords: the Social Insurance Company in Zielona Góra, health care, insurance, 1945-1950